

Covid-19 Pandemi Sonrası Z Kuşağının Hayvansal Ürünler Tüketimi (II)

Erol AYDIN¹, Pınar AYVAZOĞLU DEMİR^{2*}, Mehmet KÜÇÜKOFLAZ¹

¹Kafkas Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği, Kars

²Kırıkkale Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği, Kırıkkale

*Sorumlu Yazar (Corresponding author): pınardemir80@hotmail.com

Özet

Dünyada Covid-19 salgını nedeniyle yapılan kısıtlamalar, tüketicilerin gıda tüketim davranışlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin hayvansal ürün tüketim miktarları ile Türkiye’de pandemi dönemi ile pandemi sonrasında hayvansal ürünlerin tüketim düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmada katılımcıların aylık ortalama 356,57 gr sığır eti; 172,85 gr koyun eti; 825,93 gr tavuk eti; 1,6 kg süt ve süt ürünleri, 12,09 adet yumurta tükettikleri belirlenmiştir. Çalışmada, sığır eti hiç tüketmiyorum diyenlerin oranı %21,4 iken bu oran; koyun eti için %42,9; süt ve süt ürünleri için %15, yumurta için %16,4 olarak belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca pandemi sonrası öğrencilerin sadece %5’inde kırmızı et, %13,6’sında tavuk eti, %7,9’unda süt ve süt ürünleri tüketiminde ortalama %37 oranında bir artış olduğu, buna karşın katılımcıların %50’sinde pandemi sonrası hayvansal ürün tüketiminde herhangi bir değişiklik olmadığı, geri kalanların ise tüketim düzeylerinde önemli bir oranda (%46) azalma olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak yurttan kalan öğrencilerin aile ve öğrenci evinde kalanlara göre hayvansal ürün tüketiminin daha düşük olduğu, pandemi sonrasında hayvansal ürünlerde oluşan fiyat artışlarının hayvansal ürün tüketimini olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Araştırma Makalesi

Makale Tarihçesi

Geliş Tarihi :25.03.2023
Kabul Tarihi :28.04.2023

Anahtar Kelimeler

Z kuşağı
Pandemi
kırmızı et
tavuk eti
süt ve süt ürünleri
tüketim

Animal Products Consumption of Generation Z after Covid-19 Pandemic (II)

Abstract

Restrictions due to the Covid-19 pandemic in the world have significantly affected the food consumption behaviors of consumers. The aim of this study was to determine whether there is a difference between the amount of animal product consumption of students and their tendency to consume animal products after the pandemic compared to the pandemic process in Turkey. In the study, it was determined that the participants consumed 356.57 g of beef, 172.85 g of mutton, 825.93 g of chicken meat, 1.6 liters of milk and dairy products, and 12.09 eggs per month on average, and the rate of those who said they did not consume beef at all was 21.4%, the rate of those who did not consume mutton was 42.9%, the rate of those who did not consume milk and dairy products was 15%, and the rate of those who did not consume eggs was 16.4%. In the study, it was also determined that after the pandemic, only 5% of the students consumed red meat, 13.6% consumed chicken meat, 7.9% consumed milk and dairy products, and there was an increase of 37% in the consumption of milk and dairy products; on the other hand, 50% of the participants had no change in the consumption of animal products after the pandemic, while the rest had a significant decrease in their consumption levels (46%). As a result, it was determined that students living in dormitories had lower consumption of animal products compared to those living in family and student houses, and that the price increases in animal products after the pandemic negatively affected the consumption of animal products.

Research Article

Article History

Received :25.03.2023
Accepted :28.04.2023

Keywords

Generation z
pandemic
red meat
chicken meat
milk and dairy products
consumption

1. Giriş

Türkiye’de olduğu gibi Dünya genelinde de artan nüfus, küresel ısınmaya bağlı tarım ve hayvansal üretimde yaşanan aksaklıklar, bilinçsiz tüketim çılgınlığı ve 2019 Aralık ayı itibariyle yaşanan büyük çaplı Covid-19 salgını, gıdanın stratejik önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Özellikle 2020 yılından itibaren etkisini gösteren Covid-19 salgınına karşı alınan önlem ve getirilen kısıtlamalarla; sağlıklı beslenmeye yönelik olarak tüketici farkındalığının artması, alışveriş ve stoklama alışkanlıklarının değişmesi gibi faktörler, tüketicilerin gıda tüketim davranışlarını etkilemiştir (Muştu ve ark., 2020, Tepe ve ark., 2022). Bu çalışmanın amacı veteriner fakültesi öğrencilerinin hayvansal ürün tüketim miktarları ile Türkiye’de pandemi dönemine göre pandemi sonrasında hayvansal ürün tüketim miktarları arasında bir farklılık olup olmadığı ortaya koymaktır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın materyalini 2022 yılı itibariyle Kars Kafkas Üniversitesi

Veteriner Fakültesinde araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 140 öğrenci ile yapılan anket çalışmasından elde edilen veriler oluşturmuştur. Konuya ilişkin detaylı bilgiler Demir Ayvazoğlu ve ark.’nın (2023) çalışmasında yer verilmiştir.

Araştırmadan elde edilen verilerin analizi SPSS paket programı ile yapılmıştır. Araştırma grubuna ilişkin verilerin tanımlayıcı istatistikleri yapılmış olup, kategorik verilerin analizde Ki-kare testi yapılmıştır.

3. Bulgular

Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesinde 2022 yılında toplam 611 öğrencinin okuduğu, bunun 426’sının (%69.7) erkek, 185’inin (%30.3) kadın olduğu belirlenmiştir.

Bununla birlikte anket çalışmasına katılan öğrencilerin %56.4’ünün erkek, %43.6’sının kadın olduğu tespit edilmiştir. Anket çalışmasına katılan öğrencilerin hane sayısı, hane halkı aylık geliri, harçlık ve kantin harcamalarına ilişkin veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin aylık gelir ve harcama durumları

Gelir/harcama	Min.	Max.	Ortalama	Std. Sapma
Hane sayısı	3.00	15.00	5.38	1.69
Hane halkı aylık geliri	265.00	2.095.00	942.77	339.26
Aylık harçlık geliri	39.27	680.63	98.05	94.24
Aylık gıda harcaması	11.52	261.78	45.41	30.89

1 USD \$= 19,10 (27 Mart 2023)

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların hane halkı sayısının ortalama 5.38 ± 1.69 olduğu, hanenin ortalama 942.77 \$ aylık geliri olduğu ve 98.05 \$ öğrencilere harçlık olarak verildiği, öğrencilerin ise aylık gelirlerinin yaklaşık yarısı (45.41 \$) ile gıda harcaması yaptığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmada, öğrencilerin aylık gıda harcamalarının yaklaşık %41’ni ise hayvansal ürüne ayırdıkları tespit edilmiş

olup, hayvansal ürün tüketimi için aylık ortalama 18.81 ± 16.88 \$ (min:5.25; max: 104.71) bir bütçe ayırdıkları belirlenmiştir.

Anket çalışmasına katılan öğrencilerin %11,4’ünü ailesi ile, %32.1’i öğrenci evinde ve %56.4’ünün yurttan kaldığı belirlenmiştir. Öğrencilerin konaklama yerleri ile haftalık sığır et tüketimleri arasındaki ilişki Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Haftalık sığır eti tüketim düzeyi

Konaklama	Haftalık sığır eti tüketimi					Toplam
	50 gr az	51-100 gr	101-250 gr	251-1 kg	Tüketmiyor	
Aile ile	3 %18.8	4 %25.0	4 %25.0	4 %25.0	1 %6.2	16 100.0
Yurt	28 %35.4	13 %16.5	12 %15.2	6 %7.6	20 %25.3	79 100.0
Öğrenci evi	11 %24.4	9 %20.0	6 %13.3	10 %22.2	9 %20.0	45 100.0
Toplam	42 %30.0	26 %18.6	22 %15.7	20 %14.3	30 %21.4	140 100.0

$\chi^2=11,634$ $p=0,168$ $p>0,05$

Yapılan çalışmada katılımcıların aylık ortalama 356.57 gr (min:12.80; maksimum 1.6 kg) sığır eti tükettikleri belirlenmiş olup, sığır eti hiç tüketmiyorum diyenlerin oranı %21.4 olarak tespit edilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde ailesi ile öğrenci evinde kalan öğrencilerin sığır et tüketim miktarı yurttaki öğrencilere göre daha yüksek olduğunun belirlenmesine rağmen yapılan

ki-kare analizinde aradaki farkın istatistiki açıdan önemli olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Anket çalışmasında öğrencilerin aylık ortalama 172.85 gr (min: 20; max: 600 gr) koyun eti tükettikleri belirlenmiş olup, öğrencilerin konaklama yerleri ile haftalık koyun et tüketimleri arasındaki ilişki Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Haftalık koyun eti tüketim düzeyi

Konaklama	Haftalık koyun eti tüketimi			Toplam
	50 gr az	51-250 gr	Tüketmiyor	
Aile ile	6 %37.5	4 %25.0	6 %37.5	16 100.0
Yurt	30 %38.0	15 %19.0	34 %43.0	79 100.0
Öğrenci evi	14 %31.1	11 %24.4	20 %44.4	45 100.0
Toplam	50 %35.7	30 %21.4	60 %42.9	140 100.0

$\chi^2=1,034$ $p=0,905$ $p>0,05$

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin %42.9'u gibi önemli bir kesiminin koyun eti tüketmediği görülmektedir. Bununla birlikte öğrencilerin konaklama yerine göre haftalık koyun eti tüketim miktarları birbirine yakın olup, yapılan ki-kare analizinde aradaki farkın istatistiki açıdan önemli olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Yapılan çalışmada öğrencilerin aylık ortalama 825.93 gr (min: 125; max: 3.5 kg) tavuk eti tükettikleri belirlenmiş olup, öğrencilerin tamamının tavuk eti tükettikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların konakladıkları yer ile haftalık tavuk eti tüketim miktarı arasındaki ilişki Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Haftalık tavuk eti tüketim düzeyi

Konaklama	Haftalık tavuk eti tüketim				Toplam
	50 gr az	51-100 gr	101-250 gr	251-500 gr	
Aile ile	4 %25.0	2 %12.5	1 %6.2	9 %56.2	16 100.0
Yurt	32 %40.5	17 %21.5	16 %20.3	14 %17.7	79 100.0
Öğrenci evi	7 %15.6	11 %24.4	11 %24.4	16 %35.6	45 100.0
Toplam	43 %30.7	30 %21.4	28 %20.0	39 %27.9	140 100.0

$\chi^2=17,250$ $p=0,008$ $p<0,05$

Tablo 4 incelendiğinde aile yanında kalan öğrencilerin haftalık 250-500 gr tavuk eti yeme oranı %56.2 iken bu oran öğrenci evinde kalanlarda %35.6, yurttaki kalanlarda ise %17.7 olduğu görülmektedir. Yapılan ki-kare analizinde de katılımcıların tavuk eti tüketim miktarları ile konakladıkları yer arasında istatistik açıdan önemli bir fark bulunmuştur ($p<0.05$).

Anket çalışmasında katılımcıların aylık 1.6 kg (min: 100 g, max:4.5 kg) süt ve süt ürünleri tükettikleri bununla birlikte öğrencilerin %15'inin hiç süt ve süt ürünleri tüketmediği belirlenmiştir. Tablo 5'te katılımcıların haftalık süt ve süt ürünleri tüketim düzeyi ile konakladıkları yer arasındaki ilişki verilmiştir.

Tablo 5. Haftalık süt ve süt ürünleri tüketim düzeyi

Konaklama	Haftalık süt ve süt ürünleri tüketimi					Toplam
	250 g az	250-500 g	501 g-1 kg	1 kg ve üstü	Tüketmiyor	
Aile ile	4 %25.0	6 %37.5	2 %12.5	2 %12.5	2 %12.5	16 100.0
Yurt	34 %43.0	17 %21.5	6 %7.6	8 %10.1	14 %17.7	79 100.0
Öğrenci evi	15 %33.3	9 %20.0	8 %17.8	8 %17.8	5 %11.1	45 100.0
Toplam	53 %37.9	32 %22.9	16 %11.4	18 %12.9	21 %15.0	140 100.0

$\chi^2=8,062$ $p=0,427$ $p>0,05$

Tablo 5 incelendiğinde yurttaki kalan öğrencilerin %43'ünün haftada 1 bardaktan daha az süt içtikleri, aile yanında kalan ve öğrenci evinde kalan öğrencilerin ise sırasıyla %25; %33'ünün 1 bardaktan daha az süt tükettikleri görülmüş olup, öğrencilerin konakladıkları yer ile haftalık süt tüketimleri arasında istatistik açıdan önemli bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Yapılan anket çalışmasında katılımcıların aylık 12.09 adet (min: 1; max: 30) yumurta tükettikleri bununla birlikte öğrencilerin %16.4'ünün hiç yumurta tüketmediği belirlenmiştir.

Tablo 6'da katılımcıların haftalık yumurta tüketim düzeyi ile konakladıkları yer arasındaki ilişki verilmiştir.

Tablo 6. Haftalık yumurta tüketim düzeyi

Konaklama	Haftalık yumurta tüketim				Toplam
	Günde 1	Haftada 2-3	15 günde 1	Tüketmiyor	
Aile ile	5 %31.2	3 %18.8	7 %43.8	1 %6.2	16 100.0
Yurt	13 %16.5	19 %24.1	26 %32.9	21 %26.6	79 100.0
Öğrenci evi	18 %40.0	15 %33.3	11 %24.4	1 %2.2	45 100.0
Toplam	36 %25.7	37 %26.4	44 %31.4	23 %16.4	140 100.0

$\chi^2=20,755$ $p=0,002$ $p<0,05$

Tablo 6 incelendiğinde öğrenci evinde kalan öğrencilerin %40'ının, ailesi ile birlikte kalanların %31.5'inin her gün 1 yumurta yedikleri, buna karşın yurttaki kalanlarda bu oranın %16.5'e düştüğü belirlenmiş olup, yapılan ki-kare analizinde konaklama ile yumurta tüketimi arasındaki

farkın istatistiki açıdan önemli olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Öğrencilerle yapılan çalışmada katılımcıların %10'unu pandemi sonrası daha sağlıklı beslendiğini bildirmiş iken, %38.6'sı daha sağlıklı beslenmediğini, %51.4'ü ise beslenme şeklinin değişmediğini bildirmiştir.

Tablo 7. Pandemi sonrası beslenme şeklindeki değişim

Konaklama/ Harçlık	Pandemi sonrası beslenme şekli			Toplam	χ^2
	Daha sağlıklı	Daha sağlıksız	Değişmedi		
Aile ile	2 %12.5	5 %31.2	9 %56.2	16 100.0	$\chi^2=2.947$ $P=0.567$ $p>0.05$
Yurt	9 %11.4	34 %43.0	36 %45.6	79 100.0	
Öğrenci evi	3 %6.7	15 %33.3	27 %60.0	45 100.0	
Toplam	14 %10.0	54 %38.6	72 %51.4	140 100.0	
30 \$ ve altı	3 %9.7	12 %38.7	16 %51.6	31 100.0	$\chi^2=4.515$ $p=0.607$ $p>0.05$
31-60 \$	5 %13.2	13 %34.2	20 %52.6	38 100.0	
61-110 \$	2 %5.0	20 %50.0	18 %45.0	40 100.0	
111 \$ ve üstü	4 %12.9	9 %29.0	18 %58.1	31 100.0	
Toplam	14 %10.0	54 %38.6	72 %51.4	140 100.0	

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların konaklama yerleri ve harçlık gelirleri ile pandemi sonrası beslenmedeki değişim arasında istatistiki açıdan önemli bir fark olmadığı görülmektedir. Nitekim yapılan

çalışmada aile yanında kalan öğrencilerin %12.5'i, yurttaki kalanların %11.4'ü, öğrenci evinde kalanların %6.7'si pandemi sonrası daha sağlıklı beslendiklerini ifade etmişlerdir.

Yapılan çalışmada pandemi sonrası öğrencilerin hayvansal ürünlerden olan kırmızı et, tavuk eti ile süt ve süt ürünleri

tüketimlerine ilişkin elde edilen veriler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Pandemi sonrası hayvansal ürün tüketimindeki değişim

Parametre	Kırmızı et tüketimi			Tavuk et tüketimi			Süt ve süt ürünleri tüketimi		
	n	%	Yüzde Değişimi (%)	n	%	Yüzde Değişimi (%)	N	%	Yüzde Değişimi (%)
Arttı	7	5.0	36.0±26.3	19	13.6	36.5±22.9	11	7.9	38.3±33.6
Azaldı	62	44.3	46.1±27.9	47	33.5	43.9±29.3	54	38.6	49.4±25.1
Değişmedi	71	50.7	-	74	52.9	-	75	53.5	-
Total	140	100	-	140	100	-	140	100	-

Tablo 8 incelendiğinde pandemi sonrası öğrencilerin %5’inde kırmızı et, %13.6’sında tavuk eti, %7.9’unda süt ve süt ürünleri tüketiminde sırasıyla %36.0; %36.5; %38.3 oranında (yaklaşık %37) bir artış olduğu, buna karşın öğrencilerin %44.3’ünde kırmızı et, %33.5’inde tavuk eti, %38.6’sında süt ve süt ürünleri tüketiminde sırasıyla %46.1; %43.9; %49.4 (yaklaşık %46) oranında bir azalış görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık %50’sinin ise pandemi sonrası hayvansal ürün tüketiminde bir değişiklik olmadığı tespit edilmiştir.

4. Tartışma

Sağlıktan ekonomiye, üretimden tüketime her kesim ve her alanı etkileyen COVID-19 pandemi döneminde yaşanan kısıtlamalar, gıda sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreçte gıda sektöründe yaşanan sorunlar ve aksaklıkları sadece işletme bazında değil, kelebek etkisi ile tüm bağlantılı iş kollarına (tedarikçi, işveren, çalışan, restoran, otel, müşteri vb) dolayısı ile toplumun büyük bölümüne etki etmiştir. Ayrıca pandemi tüketici davranışlarını da etkilemiştir. Bu dönemde tüketicilerin pandemi öncesine göre hayvansal ürün alışveriş sıklıkları ve alışveriş yapılan satış noktalarında da farklılıklar ortaya çıkmıştır (Aydın ve Demir Ayvazoğlu, 2022, Demir Ayvazoğlu ve ark., 2023) Bağışıklık sistemini güçlü tutma endişesi özellikle taze meyve ve sebze ile protein kaynağı olan

kırmızı et, yumurta ve süt ve süt ürünleri grubunda olduğu kadar makarna, bisküvi ve hazır gıdaların (konserve, dondurulmuş gıda vb.) alışveriş sıklığında da artışlar ortaya çıkmıştır (Tepe ve ark., 2022). Bu tüketim artışında, gıdaya erişmede yaşanabilecek olası riskler nedeniyle dayanıklı gıda maddelerinde stokçuluğun artmasının da etkisi bulunmaktadır.

Yapılan bu çalışmada katılımcıların aylık ortalama 356,57 gr sığır eti, aylık 825,93 gr tavuk eti, 1,6 kg süt ve süt ürünleri, 12,09 adet yumurta tükettikleri tespit edilmiştir. Bu değerler Türkiye’de nüfusun yeterli ve dengeli beslenebilmesi için hesaplanan kişi başı yıllık kırmızı et-tavuk eti için 31.39 kg, süt ve süt ürünlerinde 252.99 kg ve yumurta için 13.54 kg değerlerinin çok altındadır (Gürer, 2021). Ayrıca bu değerler üniversite öğrencileri ile yapılan çalışma bulgularından (Cevger ve ark., 2008; Örük, 2021) ve yurt dışında yapılan çalışma bulgularından da düşük bulunmuştur. Slovakya’da Stefanikova ve ark. (2006) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin günlük ortalama sığır eti, süt ve yumurta tüketim miktarının sırasıyla 41.9 g, 230 g ve 21 g olduğu bildirilmiştir. Yunanistan’da Mammass ve ark. (2004) yapılan çalışmada ise öğrencilerin günlük ortalama kırmızı et, beyaz et, süt-yoğurt, peynir ve yumurta tüketim miktarı sırasıyla 132 g, 116 g, 245 g, 92 g ve 50 g olarak bildirilmiştir.

Hayvansal ürün tüketiminin diğer çalışma bulgularından düşük bulunmasında, Türkiye’de pandemi sonrasında artan et ve süt fiyatlarının yanı sıra yaşanan ekonomik krize bağlı alım gücünde azalmanın etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim yapılan çalışmada pandemi dönemine oranla pandemi sonrasında öğrencilerin %44,3’ünün kırmızı et, %33,5’inin tavuk eti, %38,6’sının süt ve süt ürünleri tüketiminin %43,9-%49,4 oranında bir azalma olduğu tespit edilmiştir.

Mevcut çalışmada pandemi sonrası öğrencilerin sadece %5’inde kırmızı et, %13,6’sında tavuk eti, %7,9’unda ise süt ve süt ürünleri tüketiminde artış olduğu, buna karşın katılımcıların yaklaşık %50’sinde pandemi sonrası hayvansal ürün tüketiminde değişiklik olmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışma bulgusuna benzer olarak, Haskaraca ve ark. (2021) yaptıkları çalışmada da katılımcıların çoğunluğunun kırmızı et (%77), kanatlı eti (%81) ve balıketi (%66) tüketimlerinin COVID-19 pandemisi nedeniyle değiştirmediklerini, %10’unun kırmızı et, %8’inin kanatlı eti ve %3’ünün balıketi tüketimini arttığını bildirmişlerdir.

Yapılan çalışmada sığır eti hiç tüketmiyorum diyenlerin oranı %21,4 iken bu oran koyun etinde %43’lere çıktığı tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucuna benzer olarak Cevger ve ark. (2008), çalışmalarında öğrencilerin sığır etini koyun etinden daha fazla tercih ettiklerini bildirmişlerdir. Bu durumun nedenleri arasında koyun etinin pahalı olması ve damak lezzeti (yağı, kokusu vb.) yönünden tercih edilmemesi sayılabilir.

Çalışmada katılımcıların gerek sığır eti, gerek tavuk eti gerekse süt ve süt ürünleri tüketim miktarı ile konaklama yerleri arasındaki ilişki incelendiğinde en fazla hayvansal ürün tüketiminin aile yanında kalanlarda, en az tüketimin ise yurttaki kalanlar öğrencilerde olduğu belirlenmiştir. Hayvansal ürün tüketim düzeyi aile yanında

olanlarda daha yüksek olmasında hane gelirinin yüksek olması ve düzenli ev yemeklerinin yenmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim Örük’ün (2021) yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin aylık hayvansal ürün almak için harcadığı miktarın (198.26 TL), ailelerinin harcadığı miktardan (660.95 TL) daha düşük olması mevcut çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Çalışmada öğrenci evinde kalan öğrencilerin %40’ının, ailesi ile birlikte kalanların %31,5’inin her gün 1 yumurta yedikleri, buna karşın yurttaki kalanlarda ise bu oranın %16,5’e düştüğü belirlenmiştir. Öğrenci evinde kalan öğrenciler tarafından yumurtanın daha fazla tercih edilmesinde, yumurtanın diğer hayvansal ürünlere göre ucuz protein kaynağı olması, kolay hazırlanabilir ve gün boyunca tokluk hissi oluşturmaması gibi faktörlerin etkili olabileceği gösterilebilir. Zira öğrenci evinde kalan öğrenciler, düzenli ev yemekleri yerine hazırlanması daha kolay ve ucuz ürünleri tercih edebilmektedirler.

Yapılan çalışmada pandemi sonrasında tüketicilerin konakladığı yere göre hayvansal ürün tüketim miktarı, sıklığı ve niteliğinin değiştiği ve pandemi sonrasında %10’nun daha sağlıklı, %38,6’sının daha sağlıklı beslendiği tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucundan farklı olarak Bulat ve Bülbül (2022) yaptıkları çalışmada katılımcılara dönemlere göre sağlıklı beslenme durumları sorulduğunda pandemi öncesi dönemde %76,30’u, evde kalma döneminde %46,30’u ve yeni normal dönemde %67,66’sı sağlıklı beslendiklerini bildirmişlerdir. Bu iki çalışma arasındaki farklılık pandemi döneminde sporcuların diyet ve beslenme programlarını takip etmede yaşadıkları sıkıntı ile ilgilidir. Çelik ve Dane’nin (2020) yaptıkları çalışmada ise katılımcıların pandemi sırasında ve sonrasında kaliteli ve sağlıklı beslenme kriterlerine dikkat ettikleri tespit edilmiştir.

Çalışma bulguları arasındaki farklılığın öğrencilerinin gelir durumları ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Nitekim Demir Ayvazoğlu ve Aydın (2021) yaptıkları çalışmada öğrencilerin hayvansal ürün tüketiminin önemini bildikleri ancak gelir durumlarının düşük olduğunu bildirmişlerdir.

Sonuç olarak yapılan bu çalışmada öğrencilerin hayvansal ürün tüketim miktarlarının Türkiye ortalamasının altında kaldığı, özellikle yurtdışı kalan öğrencilerin, öğrenci evinde ve/veya aile yanında kalan öğrencilere oranla hayvansal ürün tüketim düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda bölgedeki öğrencilerin ağırlıklı olarak tahıla dayalı ve yetersiz hayvansal ürün tüketen yanlış bir beslenme odağında oldukları söylenebilir. Diğer taraftan pandemi sonrasında hayvansal ürünlerde oluşan fiyat artışları ve tüketicinin alım gücündeki azalış, diğer ürünlere göre nispeten daha pahalı olan hayvansal ürün tüketimini daha da düşürmüştür. Bu bağlamda daha sağlıklı nesiller yetiştirebilmek için hayvansal ürün arzının artırılması ve uygun fiyatla erişilebilirliğinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması zaruridir.

Yazarların Katkı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit katkıda bulunduklarını, makalenin yayına hazır son halini gördüklerini/okuduklarını ve onayladıklarını beyan ederler.

Çıkar Çatışması Beyanı

Tüm yazarlar, bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

Aydın, E., Demir Ayvazoğlu, P., 2022. The effect of the pandemic on the consumption of animal products: the case of Kafkas University of Turkey. *Online Journal of Animal and Feed Research*, 12(1): 37-45.

Bulat, M.G., Bülbül, S., 2022. Yozgat'ta yaşayan ve aktif olarak spor yapan adölesanların pandemi öncesi, evde kalma ve yeni normal dönemdeki beslenme alışkanlıklarının sorgulanması. *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2): 109-122.

Celik, B., Dane, S., 2020. The effects of COVID-19 pandemic outbreak on food consumption preferences and their causes. *Journal of Research in Medical and Dental Science*, 8(3): 169-173.

Cevger, Y., Aral, Y., Demir, P., Sarıözkan, S., 2008. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi intern öğrencilerinde hayvansal ürünlerin tüketim durumu ve tüketici tercihleri. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 55(3): 189-194.

Demir Ayvazoğlu, P., Aydın, E., 2021. Z Kuşağının hayvansal ürün tüketimine yönelik bakış açısı: Kafkas Üniversitesi. *3rd International Cukurova Agriculture and Veterinary Congress*, 9-10 October, Adana, s.942-949.

Demir Ayvazoğlu, P., Aydın, E., Küçükoflaz, M., 2023. Covid-19 Pandemi sonrasında Z kuşağının hayvansal ürünlerde e-ticarete bakış açıları (I). *ISPEC Tarım Bilimleri Dergisi*, 7(2): 359-366.

Gülçiçek Tolun, B., Bulut, N., 2021. Covid-19 Pandemi sürecinde tüketicilerin gıda ürünleri satın alma davranışları üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, 15-31.

Güler, O., Günaylı, H., 2021. COVID-19 sürecinde değişen beslenme alışkanlıkları: Covid-19 hastalığını geçiren aileler örnekleminde nitel durum araştırması. *Avrasya Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 67-81.

- Gürer, B., 2021. Türkiye’de nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesi açısından hayvansal gıda arz ve talebinin değerlendirilmesi. *Gıda*, 46(6): 1450-1466.
- Haskaraca, G., Bostanci, E., Arslan, Y., 2021. Effects of the COVID-19 pandemic on eating and meat consumption habits of Turkish adults. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 9(1): 63-69.
- Mammas, I., Bertsiyas, G., Linardakis, M., Moschandreas, J., Kafatos, A., 2004. Nutrient intake and food consumption among medical students in Greece assessed during a clinical nutrition course. *International Journal of Food Sciences and Nutrition*, 55: 17-26.
- Muştu, Ç., Ceylan, V., Sarıışık, M., 2020. COVID-19 Salgını kaynaklı karantina sürecinin evsel gıda atıklarına etkileri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 26(2): 157-165.
- Örük, G., 2021. Üniversite öğrencilerinin hayvansal ürün tüketim alışkanlıkları: Siirt Üniversitesi örneği. *Hayvansal Üretim*, 62(1): 45-52.
- Stefanikova, Z., Sevcikova, L., Jurkovicova, J., Sobotova, L., Aghova, L., 2006. Positive and negative trends in university students’ food intake. *Bratisl Lek Listy*, 107: 217-220.
- Tepe, F., Özer, C., Salalı, H.E., Demirbaş, N., 2022. Covid-19 Pandemi sürecinde tüketicilerin gıda alışveriş davranışlarındaki değişim: Bursa ve Eskişehir illeri örnekleri. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 8(1): 24-30.

Atıf Şekli	Aydın, E., Demir Ayvazoğlu, P., Küçükoflaz, M., 2023. Covid-19 Pandemi Sonrası Z Kuşağının Hayvansal Ürünler Tüketimi (II). <i>ISPEC Tarım Bilimleri Dergisi</i> , 7(3):614-622. DOI: https://doi.org/10.18016/10.5281/zenodo.8330222 .
To Cite	Aydın, E., Demir Ayvazoğlu, P., Küçükoflaz, M., 2023. Animal Products Consumption of Generation Z after Covid-19 Pandemic (II). <i>ISPEC Journal of Agricultural Sciences</i> , 7(3):614-622. DOI: https://doi.org/10.18016/10.5281/zenodo.8330222 .